

GTAMP:10.87.75

ХАЛЫҚАРАЛЫҚ ИНТЕРОРБИТАЛЫҚ ҚҰҚЫҚТЫҚ ҚАТЫНАСТАР ЖҮЙЕСІНДЕГІ ҒАРЫШ ҚҰҚЫҒЫН РЕТТЕУ МӘСЕЛЕЛЕРІ

Жунусова Ж.Ж., Құқық магистранты

*Қожа Ахмет Ясауи атындағы Халықаралық қазақ-түрік университеті
Түркістан қаласы*

Андатпа. Бұл мақала халықаралық интерорбиталық құқықтық қатынастар жүйесі аясында ғарыш құқығын реттеудің өзекті мәселелерін талдауға арналған. Зерттеуде қазіргі халықаралық ғарыш құқығының даму үрдістері, оның ішінде коммерциялану үдерісі, жаңа технологиялық және институционалдық өзгерістер, сондай-ақ ұлттық деңгейдегі құқықтық бастамалардың ықпалы қарастырылады. Мақалада ғарыш ресурстарын игеру, геостационарлық орбитаны пайдалану, ғарыш қоқысы мәселесі, шағын спутниктердің құқықтық мәртебесі және ядролық энергия көздерін қолдану сияқты жаңа бағыттардағы құқықтық реттеу проблемалары жан-жақты қарастырылады. Сонымен қатар, АҚШ-тың коммерциялық ғарыш туралы заңы, Люксембург пен Бельгияның ұлттық заңнамалық бастамалары мысалында халықаралық ғарыш құқығының трансформациясы талданады. Зерттеу нәтижесінде халықаралық ғарыш құқығының қазіргі даму кезеңі тұрақтылық пен икемділік арасындағы тепе-теңдікті іздеумен сипатталатыны анықталды. Қолданыстағы құқықтық тетіктер мен жаңа жаһандық сын-қатерлер арасындағы алшақтықты азайту мақсатында халықаралық құқықты жаңғырту, «жұмсақ құқық» құралдарын кеңінен пайдалану және институционалдық реформаларды жетілдіру қажеттілігі негізделеді.

Түйін сөздер: халықаралық ғарыш құқығы, интерорбиталық қатынастар, ғарыш ресурстары, геостационарлық орбита, ғарыш қоқысы, ұлттық ғарыш заңнамасы, коммерцияландыру, БҰҰ.

ПРОБЛЕМЫ РЕГУЛИРОВАНИЯ КОСМИЧЕСКОГО ПРАВА В СИСТЕМЕ МЕЖДУНАРОДНЫХ ИНТЕРОРБИТАЛЬНЫХ ПРАВООТНОШЕНИЙ

Жунусова Ж.Ж., магистрант права

*Международный казахско-турецкий университет имени Ходжи Ахмеда Ясави,
город Туркестан*

Аннотация. Данная статья посвящена анализу актуальных проблем регулирования космического права в системе международных интерорбитальных правовых отношений. В исследовании рассматриваются современные тенденции развития международного космического права, включая процессы коммерциализации, технологические и институциональные изменения, а также влияние национальных правовых инициатив. В статье всесторонне рассматриваются правовые проблемы новых направлений, таких как освоение космических ресурсов, использование геостационарной орбиты, проблема космического мусора, правовой статус малых спутников и применение ядерных источников энергии в космосе. Кроме того, анализируется трансформация международного космического права на примере Закона США о коммерческом космосе, а также национальных законодательных инициатив Люксембурга и Бельгии. В результате исследования установлено, что современный этап развития международного космического права характеризуется поиском баланса между стабильностью и гибкостью правового регулирования. Обосновывается необходимость модернизации международного права, более широкого использования инструментов «мягкого права» и совершенствования институциональных реформ с целью сокращения разрыва между существующими правовыми механизмами и новыми глобальными вызовами.

Ключевые слова: международное космическое право, интерорбитальные отношения, космические ресурсы, геостационарная орбита, космический мусор, национальное космическое законодательство, коммерциализация, ООН.

PROBLEMS OF SPACE LAW REGULATION IN THE SYSTEM OF INTERNATIONAL INTER-ORBITAL LEGAL RELATIONS

Zhunusova Zhuldyzai Zhumagulovna, Master's student in Law

Khoja Akhmet Yassawi International Kazakh-Turkish University, Turkestan

Abstract. This article analyzes current issues in the regulation of space law within the system of international inter-orbital legal relations. The study examines contemporary trends in the development of international space law, including processes of commercialization, technological and institutional changes, as well as the influence of national legal initiatives. The article comprehensively addresses legal challenges in emerging areas such as the utilization of space resources, the use of geostationary orbit, the problem of space debris, the legal status of small satellites, and the application of nuclear energy sources in outer space. In addition, the transformation of international space law is analyzed through the example of the United States Commercial Space Launch Competitiveness Act, as well as national legislative initiatives of Luxembourg and Belgium.

The study finds that the current stage of development of international space law is characterized by a search for a balance between stability and flexibility in legal regulation. It substantiates the need for modernization of international law, broader use of soft law instruments, and improvement of institutional reforms in order to reduce the gap between existing legal mechanisms and new global challenges.

Keywords: international space law, inter-orbital relations, space resources, geostationary orbit, space debris, national space legislation, commercialization, United Nations.

Кіріспе

Қазіргі халықаралық ғарыш құқығы жүйесі мен ғарышты игеру саласындағы жаһандық саясат өз дамуында өзіндік «бифуркация нүктесіне» келіп тірелді. Бұл - жаңа сын-қатерлер санының артуымен қатар, идеялардың, тұжырымдамалардың, кейде күтпеген шешімдер мен қадамдардың көбеюімен сипатталатын сындарлы әрі шығармашылық кезең. Бұл үдерістің жеделдеуі түрлі деңгейлерде - БҰҰ мінберінен бастап әлеуметтік желілердегі блогтарға дейін - жүргізіліп жатқан мазмұнды құқықтық пікірталастардың көптігімен жанама түрде расталады. Осы «аса шиеленіскен» пікірталас кеңістігінде бүгінгі күні көптеген қайшылықты үдерістер орын алуда, олар халықаралық ғарыш құқығының болашақ дамуының ықтимал бағыттарының кең спектрін қалыптастырады. Қай трендтің іс жүзінде жүзеге асатыны тек жаңартылған ғарыш қызметін құқықтық реттеу моделінің болашақ ерекшеліктеріне ғана емес, түптеп келгенде, ғарыш кеңістігін игерудің жаңа институционалдық нысандары мен қарқынына да тікелей әсер етеді. Алайда қазіргі таңда өзгерістердің қай бағыты перспективалы болатыны жөніндегі болжамдар біржақты емес, әсіресе мемлекеттердің мүдделері мен құқықтық ұстанымдарындағы айырмашылықтарды, олардың ғарыш саясатының ерекшеліктерін, сондай-ақ барлық қатысушылар үшін қолайлы консенсусқа қол жеткізудің күрделілігін және халықаралық ұйымдар қызметінің белгілі бір инерциясын ескере отырып [1, 116 б.].

Халықаралық ғарыш құқығы мен саясатының даму үрдістеріне әсер ететін сын-қатерлер саны үздіксіз артып келеді. Ғарыш қызметінің жаңа түрлерінің пайда болуымен, оның қатысушылары санының көбеюімен және коммерциялану деңгейінің өсуімен қатар, ғарыш қауіпсіздігін қамтамасыз ету саласында жаңа тәуекелдердің туындауын; ұлттық деңгейде құқықтық және институционалдық бастамалардың тұрақты кеңеюін; Жер маңындағы ғарыш кеңістігінің жасанды объектілер мен ғарыштық қалдықтарға «шамадан тыс толуын»; ядролық қауіпсіздік стандарттарының жетілдірілуін және басқа да факторларды атап көрсетуге болады. Ғарыш құқығының негізгі даму трендтері мен үрдістері туралы түсінік БҰҰ-ның Ғарыш кеңістігін бейбіт мақсатта пайдалану жөніндегі комитетінің Құқықтық кіші комитеті қызметінің материалдарын, БҰҰ-ның Ғарыш істері жөніндегі басқармасының (UNOOSA) жұмысын, сондай-ақ БҰҰ аясында өткізілетін әртүрлі сараптамалық іс-шараларды талдау арқылы қалыптасады. Белгілі болғандай, БҰҰ-ның Ғарыш істері жөніндегі басқармасы (ағылш. UNOOSA), БҰҰ-ның Ғарыш кеңістігін бейбіт мақсатта пайдалану жөніндегі комитетінің хатшылығы функцияларын орындай отырып, халықаралық ғарыш құқығы жүйесінің жай-күйін мониторингілеуде және оның болашақ даму бағыттарын болжауда негізгі рөл атқарады. Қазіргі уақытта бұл құрылым Комитетке қатысушы мемлекеттермен жүйелі түрде жұмыс жүргізуді жалғастырып, қарқынды өзгеріп жатқан әлем жағдайында халықаралық ғарыш құқығының негізгі шарттарының практикалық өзектілік деңгейін нақтылауға, ғарыш қызметін құқықтық реттеудегі ең өзекті проблемаларды анықтауға және оларды шешудің ықтимал тетіктерін айқындауға бағытталған. Осы жұмыстардың нәтижесінде 2018 жылы (ғарыш кеңістігін бейбіт мақсатта зерттеу және пайдалану жөніндегі БҰҰ-ның

бірінші конференциясының 50 жылдығы аясында (1968)) жаһандық ғарыш саясаты мен қауіпсіздігінің құқықтық негіздерін жетілдіруге арналған жаңартылған іс-қимыл стратегиясын тұжырымдап, қабылдау жоспарланған [2, 18 б.].

Негізгі бөлім

БҰҰ-ның ғарыш жөніндегі базалық шарттарының тағдыры туралы пікірталастарға қатысушылардың ұстанымдары әлдеқашан қалыптасып, «ревизионистік», «қорғаушы» және «байыпты (умеренный)» тәсілдер арасында салыстырмалы тепе-теңдікті сақтап келеді. Алайда бұл үдерістің жалпы қарқыны 2015 жылы АҚШ-та қабылданған ұлттық актімен айтарлықтай күшейді. Бұл акт ғарыштан алынған ресурстарға қатысты коммерциялық компаниялардың жеке меншік құқығын бекітті. 2015 жылғы 25 қарашадағы АҚШ-тың ғарышқа коммерциялық ұшырулардың бәсекеге қабілеттілігі туралы заңы әртүрлі, тіпті қарама-қайшы бағаланғанына қарамастан, сарапшылар Outer Space Treaty 1967-ді сөзбе-сөз түсіндіру аясында ол ғарыш ресурстарын жеке өндіру мәселесіне қатысты нақты әрі біржақты жауап бере алмайды деген пікірге келеді, себебі онда «нақты қолданылатын айқын нормалар» жоқ. Сондықтан қазіргі заманғы құқықтанушылар жаңа және тез өзгеріп жатқан жағдайларда осының бәрінің нақты мағынасы неде екенін анықтауға қатысты пікірталастарға өте көп уақыт жұмсап отыр.

БҰҰ-ның ғарыш жөніндегі бес шартын қайта қарау қажеттілігін қолдайтын тағы бір маңызды дәлел — ғарыш кеңістігінде жаңа қауіптер мен қауіпсіздік қатерлерінің пайда болуы. Осыған байланысты «бейбітшілік пен қауіпсіздікті қамтамасыз ету, сондай-ақ ғарыш қызметінің қарқынды дамуына байланысты туындаған және БҰҰ-ның бес шартын әзірлеу кезінде алдын ала болжау мүмкін болмаған сын-қатерлерді еңсеру үшін қолданыстағы құқықтық негізді жаңарту мәселесін келісу» ұсынылады. Атап айтқанда, Ресей Федерациясы халықаралық ғарыш құқығының одан әрі дамуын ғарыш қауіпсіздігін қамтамасыз ету мәселелерімен байланыстырады және ғарыш қызметінің ұзақ мерзімді тұрақтылығын қамтамасыз етуге арналған, нақты әрі көпқырлы реттеушілік функцияларды көздейтін «басшылық қағидаттардың толыққанды жиынтығын» әзірлеу және қабылдау бастамасын дамытып отыр. Бұл қағидаттар ғарыштық операциялардың қауіпсіздігіне шынайы оң әсер етуі тиіс. Кейбір ресейлік сарапшылар тіпті БҰҰ аясында институционалдық реформалар жүргізу қажеттілігі туралы пікір білдіреді: атап айтқанда, бейбіт ғарыштық қызмет пен әскери ғарыш қызметіне қатысты мәселелерді біріктіре алатын Бүкіләлемдік ғарыш ұйымын құру ұсынысы айтылуда [3, 27 б.].

Нәтижесінде, БҰҰ-ның ғарыш жөніндегі базалық шарттарын жаңарту туралы аргументтердің қоғамдық дискурста күшеюі консервативті және байыпты көзқарастардың артуына әкеледі. Осылайша, ғарыш қызметінде жетекші елдер қатарына кірмейтін мемлекеттер халықаралық ғарыш құқығының негіздерін қайта қарауды нөлдік қосынды ойын ретінде қабылдайды, яғни құқықты либерализациялау бір мемлекеттердің ұтысын арттырып, ал басқалардың одан әрі артта қалуына әкеледі деп орынды пайымдайды. «Байыпты бағытты» жақтаушылар БҰҰ-ның ғарыш жөніндегі базалық актілерін өзгеріссіз сақтауды және құқықтық белгісіздіктерді шешу үшін «жұмсақ құқық» (soft law) тетіктерін пайдалануды қолдайды. Бұл тетіктер құқықтық «олқылықтарды» еңсерудің ең тиімді құралдарының бірі ретінде ұзақ уақыт бойы өзін дәлелдеген, әсіресе ғарыш қызметі сияқты қарқынды дамып келе жатқан салада.

Жалпы алғанда, заңдық тұрғыдан міндетті емес актілердің жиынтығының тұрақты түрде артуы халықаралық ғарыш құқығы дамуының тән үрдістерінің бірі болып табылады. Халықаралық қауымдастық тарапынан осы тәжірибені мониторингтеу және іс жүзінде тиімділігін дәлелдеген жаңа нормаларды іріктеу заңдық тұрғыдан міндетті халықаралық нормаларды әзірлеудің маңызды қайнар көздерінің бірі болып табылады.

Жалпы алғанда, заңдық тұрғыдан міндетті емес актілердің көлемінің тұрақты түрде артуы халықаралық ғарыш құқығы дамуының тән үрдістерінің бірі болып табылады. Халықаралық қауымдастық тарапынан осы тәжірибені мониторингтеу және практикада тиімділігін дәлелдеген жаңа ережелерді іріктеу заңдық тұрғыдан міндетті халықаралық нормаларды әзірлеудің маңызды қайнар көздерінің бірі болып табылады.

Халықаралық ғарыш құқығының одан әрі даму үрдістерін қалыптастыруға әсер ететін негізгі мазмұндық мәселелер қатарында мынадай сұрақтарды атауға болады:

- ғарыш кеңістігін айқындау және делимитациялау, сондай-ақ геостационарлық орбитаның сипаты мен оны пайдалану мәселелері;
- ғарыш кеңістігін бейбіт мақсатта зерттеу және пайдалану саласындағы ынтымақтастық тетіктерін дамыту;
- ғарыш кеңістігінде ядролық энергия көздерін пайдалану қағидаттарын ықтимал қайта қарау;
- «ғарыштық қозғалыс ережелерін» әзірлеу перспективалары;
- ғарыш қоқысының пайда болуын болдырмау және оны орбитадан белсенді түрде жою жөніндегі шараларды қабылдауға қатысты құқықтық тетіктерді әзірлеу;
- шағын спутниктерді пайдалану мәселесіне халықаралық құқықты қолдану;
- ғарыш ресурстарын зерттеу, игеру және пайдалану қызметін құқықтық реттеудің ықтимал модельдері [4].

Ғарыш ресурстарын өндіруді реттеу

Ғарыш ресурстарын зерттеу, игеру және пайдалану қызметін құқықтық реттеудің модельдері туралы мәселе құқық жүйесінің дамуының жаңа тренді ретінде де, сонымен қатар халықаралық қауымдастық алдында тұрған маңызды сын-қатер ретінде де ерекше қызығушылық тудырады.

Жоғарыда айтылғандай, 2015 жылғы АҚШ-тың коммерциялық ғарыш туралы заңының қабылдануы халықаралық ғарыш құқығының қолданыстағы жүйесінің беріктігін тексерудегі маңызды прецедент болды. Бұл акт халықаралық ғарыш қызметін құқықтық реттеу жүйесіндегі ықтимал проблемалық тұстарды, сондай-ақ мемлекеттер мүдделерін үйлестіру тетіктеріндегі олқылықтарды нақты айқындап берді. Сонымен қатар, ол «ғарыштағы технологиялық жарыс» кезеңіне тән көңіл-күйдің қайта жандануын көрсетеді, бұл жарысқа бұрынғыдай тек екі ғарыштық супердержава ғана емес, сонымен бірге көптеген қуатты бәсекелестер, оның ішінде жеке корпорациялар да қатысып отыр.

Белгілі болғандай, Ресей Федерациясы және бірқатар басқа мемлекеттер 2015 жылғы АҚШ-тың коммерциялық ғарыш туралы заңына қатаң ұстаным білдірді. Алайда, бұл жерде мәселе АҚШ-тың халықаралық құқықтың қағидаттары мен нормаларын түсіндіру саласында «жаңа ақиқаттарды» біржақты түрде айқындау талпыныстарына және келісілген қағидаттар жүйесін белгілі бір бағытта өзгертуі мүмкін шешімдер қабылдауына қарсылық көрсету туралы болып отыр. Дегенмен, бұл өзгерістердің басталғанын, олардың нәтижесі әзірге болжамсыз болғанына қарамастан, мойындау қажет.

Бұл туралы Люксембургтің ғарыш саясаты саласындағы соңғы жаңалықтар да жанама түрде дәлел бола алады. Ресми түрде Еуропадағы ең шағын мемлекеттердің бірінде болып жатқан үдерістерді маргиналдық құбылыс ретінде қарастыруға болар еді. Алайда Еуропа аумағының осы бөлігіндегі бұл «зертханалық эксперимент» халықаралық ғарыш құқығы жүйесінде қайтымсыз өзгерістердің бастамасына айналуы әбден мүмкін.

Белгілі болғандай, 2016 жылғы ақпанда Люксембург үкіметі өзінің ұлттық ғарыш бағдарламасының құрамдас бөлігі ретінде «Ғарыш ресурстарын өндіру бастамасын» (ағылш. *Space Resources Mining Initiative*) іске қосты. Бұл жоба елді ғарыш ресурстарын өндіру және пайдалану саласындағы Еуропалық хаб ретінде позициялайды. Ірі инновациялық ғарыш компанияларын тарту үшін қолайлы инвестициялық және салықтық жағдайлар жасаумен қатар, Люксембург халықаралық ғарыш құқығын жаңғырту процесінде көшбасшы болуға ниетті екенін мәлімдеді. Атап айтқанда, ол Жерге жақын объектілерден (ағылш. *Near Earth Objects – NEOs*), соның ішінде астероидтардан алынатын пайдалы қазбаларға меншік құқықтарын реттейтін нормативтік-құқықтық базаны дамытуға бағытталған [5].

2016 жылғы 11 қарашада Люксембург үкіметі тиісті ұлттық заң жобасын мақұлдады. Құжаттың бірінші бабында ғарыш ресурстары халықаралық құқыққа сәйкес иемденілуі мүмкін екені бекітілген. Заң жобасы компаниялардың бұл қызметті жүзеге асыруы үшін арнайы рұқсаттар алуы қажеттігін көздейді, бұл мемлекет тарапынан тиісті бақылауды

қамтамасыз етуге, сондай-ақ «ғарыштық пайдалы қазбаларды» өндіру миссияларына қатысушылардың құқықтары мен міндеттерін реттеуге мүмкіндік береді. Күтілгендей, қарастырылып отырған заң 2017 жылдың басында күшіне енді.

Көріп отырғанымыздай, жоғары ғарыштық технологияларға инвестициялар үшін қолайлы жағдайлар жасап және жеке компанияларға астероидтар мен Жерге жақын басқа да объектілерден алынуы мүмкін минералдар мен өзге ресурстарға меншік құқықтарына қатысты құқықтық айқындықты қамтамасыз ете отырып, Люксембург іс жүзінде ғарыш қызметіне қатысушылар үшін өзіндік құқықтық «офшор» қалыптастыруда. Люксембург жобасы жарияланғаннан кейін өткен бірнеше ай ішінде-ақ елдің юрисдикциясында ғарыш ресурстарын өндіру саласында амбицияларын мәлімдеген екі америкалық компанияның (Planetary Resources, Inc. және Deep Space Industries, Inc.) еуропалық бөлімшелері құрылды, сондай-ақ әртүрлі елдерден келген тағы да шамамен оннан астам компаниямен ұқсас келіссөздер жүргізілуде. Егер мұндай саясат экономикалық тұрғыдан табысты болса, онда Люксембургтің құқықтық жаңалықтарын «үздік тәжірибе» (best practice) ретінде Біріккен Еуропа аясында кеңінен тарату ықтималдығы жоқ емес.

Ғарыш қызметі үшін «қолайлы юрисдикциялар» қалыптастыру

Люксембургтің ғарыш саясатына ұқсас ниеттер Еуропаның басқа мемлекеттерінің қызметінен де байқалады. Ең алдымен, Еуропалық Одақтың ғарыш индустриясындағы 5% үлесі бар Бельгия және оның 2005 жылғы 17 қыркүйектегі «Ғарыш объектілерін ұшыру, ұшу және басқару саласындағы қызмет туралы» Заңы (2013 жылғы 1 желтоқсандағы редакциясында) аталады. Бұл акт халықаралық ғарыш құқығының рұқсат алу қажеттілігі, ғарыш объектілерін тіркеу және ықтимал залал үшін жауапкершілікке қатысты ережелерін іске асыра отырып, шағын ғарыш аппараттары мен орбиталық ғарыш ұшулары сияқты ғарыш қызметінің жаңа түрлерін реттеуге бағытталған.

2013 жылғы заң редакциясы «ғарыш объектісі», «оператор» ұғымдарын неғұрлым нақты айқындау арқылы оның қолданылу аясын айқынырақ белгілеуге мүмкіндік берді, соның ішінде маневр жасай алмайтын ғарыш объектілеріне (ағылш. *nonmaneuverable space objects*) қатысты ерекше жағдайлар да қарастырылды. Сонымен қатар, заң Бельгияның БҰҰ-ның ғарыш жөніндегі шарттары ережелеріне сәйкес спутниктерді немесе өзге де ғарыш аппараттарын ұшырушы мемлекет ретінде тіркеуге мүмкіндік беретін Ұлттық ғарыш объектілері тіркелімін құрды.

Сонымен қатар, құжат Бельгия мемлекеттік органдары мен ғарыш операторы арасында ғарыш объектілері келтіретін ықтимал залал үшін жауапкершілікті бөлу жүйесін айқындады. Бельгия «ұшырушы мемлекет» болып табылған және 1967 жылғы Ғарыш туралы шарттың 7-бабына немесе 1972 жылғы Жауапкершілік туралы конвенцияның ережелеріне сәйкес келтірілген зиян үшін өтемақы төлеуге міндетті болған жағдайда, заң операторлардан тиісті өтемақыны өндіріп алу құқығын (регрестік талап қою) белгілейді. Бұл ретте оператордың жауапкершілігі белгілі бір сомамен шектеледі, ал оның мөлшерін айқындау заңмен белгіленген рәсімдерге сәйкес жүзеге асырылады. Мұндай жүйе операторларға өз қызметін жоспарлауда көбірек айқындық береді, өйткені компаниялар өз тәуекелдерін қолайлы шарттарда сақтандыра алады.

Ел үкіметінің пікірінше, мұндай заңның болуы Бельгияның юрисдикциясын ғарыш қызметіне қатысушылар, ең алдымен ғарыш операторлары үшін тартымды етеді. Осы стратегияны іске асыру мақсатында 2017 жылы Бельгияда ISAB (Interfederal Space Agency of Belgium) жұмысын бастайды. Бұл агенттіктің мақсаты — Бельгия юрисдикциясында қызмет ететін компаниялардың бәсекеге қабілеттілігін Қытай мен Үндістанның өсіп келе жатқан ғарыш өнеркәсібімен және Еуропалық Одақ ішіндегі жаңа тендерлік заңдармен бәсекелестік жағдайында қамтамасыз ету.

Ұлттық деңгейдегі ғарыш заңнамасының дамуындағы жалпы көрініске келетін болсақ, негізгі үрдістер мен үдерістер келесі практикалық міндеттерді шешумен байланысты:

- халықаралық ғарыш құқығының базалық нормалары мен қағидаттарын имплементациялау;

- ұлттық ғарыш қызметін басқару саласында құрылымдарды реформалау немесе жаңа құрылымдар құру;

- ғарыш қызметін басқару мен реттеуді жетілдіру;

- ғарыш қызметін жүзеге асыратын экономикалық субъектілердің бәсекеге қабілеттілігін арттыру үшін жағдай жасау;

- ғылыми қауымдастықты ғарыш саясатын әзірлеуге неғұрлым белсенді қатысуға ынталандыру.

- ғарыш қызметінің дамуына байланысты туындайтын жаңа сын-қатерлерге, соның ішінде ғарыш кеңістігін ұтымды пайдалану мәселелеріне, ғарыш қызметін коммерцияландыруға және халықаралық міндеттемелерді орындауға қатысты проблемаларға мемлекеттердің неғұрлым тиімді әрекет етуіне мүмкіндік беретін тетіктер мен жағдайларды қалыптастыру.

Халықаралық ғарыш құқығы, дәлірек айтқанда, оның дамуы мен қолданылу үдерістері объективті түрде жаһандық және ұлттық саясаттың, ең алдымен экономикалық саясаттың құрамдас бөлігі әрі практикалық құралы болып табылады. Халықаралық ғарыш құқығы жүйесіндегі мүмкіндіктер мен тыйымдар арасындағы тепе-теңдіктің динамикалық өзгеруі тек әртүрлі елдердегі ғарыш қызметінің дамуына ғана емес, сонымен қатар кеңірек үдерістерге де әсер етеді — инновацияларды енгізу қарқынына, бәсекеге қабілеттіліктің артуына және ұлттық деңгейдегі әлеуметтік-экономикалық прогресті қамтамасыз етуге ықпал етеді. Сондықтан ғарыш қызметіне қатыспайтын немесе бұл салаға енді ғана қадам басып жатқан елдердің жиі қатаң консервативті, қорғаныштық ұстанымды тактикалық құрал ретінде қолдануы таңғаларлық емес. Мұндай ұстаным өзгерістер қарқынын тежеуге, ғарыштық державалармен арадағы алшақтықты қысқартуға және ортақ ғарыш кеңістігін игеруден туындайтын ықтимал игіліктерді «әділ бөлуге» қатысу мүмкіндігін арттыруға бағытталуы мүмкін. Бұдан бөлек, ғарыш құқығы саласындағы бастамалар кейде халықаралық аренада өзге ұлттық саяси мақсаттарды іске асыру құралы ретінде де пайдаланылуы мүмкін, мысалы, белгілі бір мемлекеттің үстемдік мәртебесін көрсету үшін [5].

Қорытынды

Жалпы алғанда, халықаралық ғарыш құқығы жүйесі қазіргі заманның көптеген басқа институттары сияқты, тез өзгеріп жатқан әлем жағдайында өзінің тұрақтылығы мен бейімделгіштігі арасындағы тиімді тепе-теңдікті сақтап қалу мәселесіне тап болды. Практикада бұл тепе-теңдік «қатаң құқық» және «жұмсақ құқық» (ағылш. hard law және soft law) концептілерін қолдану арқылы жүзеге асады, мұнда заңдық тұрғыдан міндетті емес актілер халықаралық қауымдастыққа тек жекелеген практикалық мәселелерді ғана емес, сонымен қатар ғарыш қызметінің тұтас салаларын реттеуге мүмкіндік береді. Бұл салалардың пайда болуы ғарыш құқығының базалық қағидаттары мен нормаларын жасаушылар тарапынан алдын ала болжануы мүмкін болмаған [6].

Соған қарамастан, соңғы пікірталастарды, сондай-ақ бірқатар ұлттық құқықтық және институционалдық бастамаларды талдау халықаралық құқық нормаларын қалыптастыру қарқыны мен ғарыш қызметінің дамуы мен ғылыми-техникалық прогрестің өзекті қажеттіліктеріне барабар жауап бере алатын құқықтық шешімдерге сұраныстың өсуі арасында белгілі бір диссонанс бар екенін көрсетеді. Бұл, сонымен қатар, жаңа институттардың, әлеуетті қатынастардың және әлі қалыптаспаған нарықтардың (мысалы, ғарыш ресурстарын өндіру және қайта өңдеу саласында) құқықтық реттелу негіздерін қалыптастыратын конструктивті функцияны орындау қажеттілігімен де байланысты.

Пайдаланылған әдебиеттер:

1. Косбасаров Т.К. Международно-правовые ограничения военного использования космоса. Дисс. ...доктора философии (PhD). Алматы, 2008. – 116 с.
2. Вылегжанин А., Юзбашян М. Космос в международно-правовом контексте // Международные процессы. – 2011. – № 3 (27). – С.18-30.
3. Бакланов А.Г. Рынок и маркетинг авиакосмической продукции в условиях

нестабильности. – М.: КДУ – 2010.

4. Железняков А.Б., Кораблев В.В. Частная космонавтика и ее роль в освоении космоса // https://science.spbstu.ru/news/proshedshiemeropriyatiya/chastnaya_kosmonavtika_i_ee_rol_v_osvoenii_kosmosa

5. Сабитов Д. Звездные войны: империя наносит ответный удар // <http://www.asiakz.com/zvezdnir-voiny>

6. Кубайжинов А. Сколько стоит Казахстану статус космической державы? (4 июня 2019 года) // <https://365info.kz/2019/06/skolko-stoit-kazahstanu-status-kosmicheskoy-derzhavy>